

Dve zgodbi

Lojze
Krakar

VRNITEV

Bilo je v noči med 25. in 26. julijem petinštiridesetega leta, med godom starega očeta Jakoba in matere Ane. Vračal sem se iz nacističnega koncentracijskega taborišča, star devetnajst let in nekaj mesecev.

Preromal sem skoraj polovico vzhodne Evrope. Vem, da je bila Praga cela, Budimpešta pa en sam kup razvalin.

Potovanje je bilo ovinkasto in utrujajoče. Na njem že takrat ni šlo

brez šikaniranja in zasliševanja, češ: Ali nisi bil tudi ti esesovec? In: Ali nisi tudi ti sovražnik delavskega razreda?

Ta pojem mi že takrat, pa tudi pozneje, sploh ni bil razumljiv, saj sem moral že od mladih dni kar naprej delati.

Pri Subotici sem prestopil takratno jugoslovansko mejo. Tam mi je v neki šoli, spremenjeni v kasarno, pri ponovnem zasliševanju neki udbovec celó ponudil revolver in mi dejal: Ubij se sam, jaz imam že dovolj ubijanja.

Ker si drugače nisem znal več pomagati, sem razpel suknjič in mu rekel: Ne, kar ti streljaj! Pa ni. Samó z očmi mi je pokazal, kje so vrata.

Potem sem čez kakšnih deset dni le prišel na hrvaški strani do reke Kolpe.

Vračal sem se vesel, ker sem bil tako rekoč ponovno rojen, obenem pa duševno pobit. Nekdo mi je namreč v taborišču pripovedoval, da so bajé v železniški predor med Rožnim dolom in Semičem navozili med vojno vagone razstreliva, potem pa da je bila strašna eksplozija in da je na semiški strani okrog predora vse uničeno. Tuhtal sem: tam blizu smo doma tudi mi, pa najbrž od domačih ni nihče več živ.

Neki čolnar me je prepeljal preko Kolpe na slovensko stran. Sonce je že zahajalo. Njegovi žarki so se kakor cekini lesketali na reki, ki jo je izsušila poletna suša. Nad tolmuni pa je bila gladina modrozelenkasta.

Gledal sem proti severu, proti semiškim hribom, za katere se je spuščalo sonce. Najraje bi ostal v čolnu kar čez noč in gledal tja proti rojstnemu kraju.

Se je kaj spremenilo? So vinogradi še takšni kot nekoč? So tam še zidanice, se po dolini še vijugajo ceste, poti in steze? Pa vasi: se še stiskajo v zavetjih sadovnjakov?

Tam gori pri nas, kjer zaide sonce kar naenkrat, prej kakor po dolini, je zdajle najbrž že večerni hlad po vročem julijskem dnevu. Od vznožja hriba polzi po dolini senca dalje – in je vse bolj ostra. Nazadnje se bo tam na koncu naše fare stopila s prvim predmrakom in kmalu za njo bo prisvetila večernica. Ob tem času se začne kaditi iz dimnikov in po pašnikih zvonijo zvonci živine. Slišati je tudi pastirje, ki jo odganjajo, da ne bi zašla kam v sosedovo.

Čolnar, moški okoli petdesetih, v pokrpani angleški vojaški bluzi, me je, medtem ko se je upiral z dolgim kolom v dno reke in poganjal čoln čeznjo, malo skrivnostno pogledoval in šele blizu brega vprašal:

– Od kod pa ti?

Zanj sem bil pač neki tujec. To sem uganil iz njegovega glasu, značilnega za te ljudi, kadar se srečajo s tujimi. Govorica ni podobna domači, ampak neki polomljeni ljubljansčini. Zategnjena je in odrezava, nima pa belokranjskega, prijetnega vonja po senu in hlevskem gnoju.

– Od daleč, sem odvrnil.

Pomolčal je in šele tedaj, ko sva stopila iz čolna, spet spregovoril:

– V Metliko?

– Ne, v Semič.

Da, Belokranjec je, sem mu bral iz oči. Spremenil je glas in postal bolj prijazen. Povabil me je v hišo. Bila je malo nad reko, samó čez vrt je bilo treba iti. Prinesel mi je koruznega kruha in skodelo mleka. Potem je sédel zraven mene in me poslušal. Obenem je čudno gledal, ko sem mu pravil o nemških taboriščih. Zgrozil se je:

– In zdaj greš domov? To te bodo veseli!

– Samo, če bom še koga našel, sem odvrnil.

– Zakaj pa ne bi?

Začel sem mu pripovedovati tisto štorijo o razrušenem predoru.

– Veste, sem dodal, po semiški gori tam okrog predora ni menda nihče več živ. Vse je zletelo v zrak, so mi pripovedovali. Eksplozija je stresla ves hrib in porušila tudi okoliške hiše. Vprašal sem ga:

– Katere je podrlo?

Ni mi znal povedati. Razhudil se je:

– Lagali so ti. Vse hiše so še cele.

– Poznal sem, je dodal, nekaj ljudi po tisti gori. Marsikdo me je že povabil na kozarec ali dva.

– Poznate naše?

Povedal sem mu, kako se reče pri hiši po domače.

– Na videz.

– Pa so še živi?

– Mislim, da so.

– Grem, sem rekel.

– Daleč boš še peščil. Če hočeš, spi pri nas.

Vendar vabila nisem sprejel in tudi verjel mu nisem, da predor ni porušen. Bolj tolažba kot resnica, sem si mislil. Če se kdaj vrnem, sem premišljeval v taborišču, če me ne vzameta lakota in rezki buchenwaldski

mraz, bom našel doma puščobo in mogoče kdaj zvedel, kako in kaj se je bilo zgodilo. Pokazali mi bodo morda grobove in me potolažili: saj si še mlad...

Mogoče pa so vendar še živi, me je prešinilo.

Ta misel me je dvignila pokonci. Zahvalil sem se in odšel.

Topel večer je legel na polja in gozdove, mimo katerih sem hitel. Mesec je že vzhajal. Tudi zvezde so že šumele kakor čebele v panju večnosti. Skoraj sem jih slišal, kako govorijo med sabo in vrvijo na prepolnem nebu. Pala je večerna rosa in me ovlažila, če sem kje čez travnik prečkal ovinek.

Cesta, ki je med vojno nihče ni popravljala, je bila izprana, polna jam in na več mestih prekopana z jarki, v katere se je mogoče zvalil kakšen tank, zdaj pa sem se po njih valil jaz. Cesta je bila za silo zasuta z ilovico in kamenjem. Po vaseh sem srečal nekaj ljudi, ki so v temi vozili domov posušeno seno. Tu pa tam se mi je zazdel kdo znan, pa ga nisem ogovoril. Skozi okna je bilo videti petrolejke. Ob njihovih lučeh sem prebiral od dežja sprane napise: Vsi v partizane! Naš cilj je Ljubljana!

Bil sem nekako na sredi poti, ko sem postal žejen. Do vasi, prve v naši fari, ni bilo več daleč. Krenil sem proti eni od hiš. Družino v njej sem poznal.

– Križ božji!

Tako je vzkliknila ženska, ki me je po nekaj trenutkih prepoznala. Stekla je v hišo po vino.

– Da si to ti? Kolikšen pa si? Na, pij, saj ga že dolgo nisi. To je zadnje od letošnjega leta. Lani je bila letina bolj zanič, ker nismo dobili modre galice.

Ženska je hotela zvedeti vse od začetka, jaz pa še več. Najina vprašanja so se križala, ko sva sedela v kuhinji za štedilnikom in nama je brlela petrolejka. Napeto me je poslušala in me nekajkrat, ko sem že hotel vstati, potegnila nazaj za rokav.

– Zdaj je že vseeno, če prideš pol ure prej ali pozneje, saj te ne čakajo. Prejšnjo nedeljo sem vprašala tvojo mamo po tebi, pa mi je rekla, da ni še nič zvedela. Eni pravijo, da so te videli kot mrtvega domobranskega poročnika, drugi pa, da si padel v partizanih.

– Kako pa je pri nas? Še vsi živijo?

– Živijo. Po starem. Vojska je bila, pa smo jo prestali, hvala Bogu! Vzeli so nam vse, razen tistega, česar nismo imeli. Tako dela vsaka vojska.

Torej sem se v svojih slutnjah vendarle motil. Tej ženski sem verjel.

Postajal sem vse bolj neučakan, toda ženska mi je prinesla še kruha in prekajenega mesa. Čeprav sem bil lačen, sem jedel kar tako, samo da bi mogel čimprej preiti še zadnji kos poti in doživeti svidenje.

Oznojen čez in čez, tako se mi je motalo po glavi, bom prisopihal navkreber do naše hiše. Ustavil se bom in srce se bo ustavilo. Odločno sem vstal.

– Rada bi bila nocoj tvoja mati.

Tako se je ženska poslovila od mene, potem pa je še nekaj časa gledala za mano.

Luna in zvezde so nekako zbledele, vsaj tako se mi je zdelo. Za mano so lajali psi. Preden sem prišel do roba gozda pred semiškim poljem, sem srečal dva neznanca, ki sta me mrko pogledala, ko sem šel mimo njiju. Nekje sem slišal biti uro, toda udarcev nisem štel. Zavihal sem rokave kot ob košnji. In res se mi je zdelo, da z robotimi esesovskimi škornji, ki so mi jih bili dali po vojni v taborišču Amerikanci, kosim praprot.

Moji koraki so odmevali s ceste po spečem gozdu. Skozi drevje je hitela za mano luna, pred mano pa se je že svetlikala čistina polj. Zagledal sem župnijsko cerkev in nad njo naš hrib.

Obstal sem. Sédel sem pod grm na kamen in strmel. Težko je v takih trenutkih verjeti sam sebi. Človek se mora ugrizniti v ustnice, saj pomisli, da se mu sanja.

Moj dom! Tam sredi hriba, ki ga osvetljuje mesec: med vinogradi, prav tako kakor nekoč. Spodaj in zgoraj sosedove hiše in zidanice. Malo v levo železniški predor. Nad njim nekaj pogorišč iz časa italijanske okupacije. Potem železnica, pod njo cesta. Na vrhu hriba naša reber, pod njo naš vinograd.

Ne spominjam se več, kako dolgo sem vse to gledal. Recimo: sedemnajst let, pa še nekaj dni, preden so me poslali v italijansko internacijo kot mnoge druge. Ta komedija, ki so nam jo zapeli Italijani, me je stala skoraj glavo. Skoraj, pravim, kajti mnoge je res.

Takrat je po Semiču vsepovsod pisalo »Roma doma«, pa so Italijani mislili, da bosta njihov kralj in Duce za zmeraj domovala kar v Semiču. Ker bi tudi jaz rad že enkrat imel Kraljevino Semič, sem nekega dne kot domoljub vzkliknil: Živela svobodna Kraljevina Semič!

Zdaj pa te kraljevine ni bilo več. Oči so begale le od hiše do hiše: nekatere so bile napol podrte.

Bliskovito so se vrstili raztreseni spomini in srce sem moral potiskati nazaj. Še pol ure, pa bom tam. Koliko hrepenenja me je spremljalo po svetu! Kako so se pletle moje poti! Tisočkrat bi mogle oplesti to semiško goro, pa celó célo veliko župnijo.

Domov sem prišel mnogo prej, kakor sem si bil mislil. Utrujenosti ni bilo več. Farno vas, ki je spala, sem obšel po farovških njivah mimo nekdanjih razdejanih italijanskih barak.

Sredi kamenite poti navkreber se je iz nekega vinograda pripodil vame star sosedov pes. Lajal je, dokler me ni ovohal. In že sem bil na vrtu pred našo hišo.

Res, bilo je kakor nekoč.

Brajda se je nad mizo in klopmi na vrtu še bolj razkošatila, blizu nje pa je zrastle tudi mlada sliva, ki se je kar sama zasadila. Slišal sem šelestenje listja v njeni krošnji. V vrtičku pred hišo, kjer so rastle astre, se je splašila mačka, smuknila po drevesu na žleb in zaropotala z njim.

Spodaj na njivi, kamor smo nosili gnoj v koših, je rastle to leto košata

koruza. Naslonil sem se na slivo in odleglo mi je, kakor da ni bilo sploh ničesar vmes od časa, ko sem bil še doma.

Že sem naredil korak, da bi potrkal na okno, pa me je za trenutek nekaj zadržalo. Bogve, kakšno presenečenje me čaka v bližnjih minutah?

Nihče ne slutiti, da sem tu. Za vse sem bil že pokopan: več kot dve leti ni bilo od mene niti črke. Iz Italije smo še smeli pisati domov, iz Nemčije pa ne. Zanje je bila Bela krajina nekje na daljnem rdečem planetu.

Stisnilo me je, veselje in strah obenem. Stal sem kot Kolumb pred neznano obalo.

Naj potrkam?

Nisem.

Sédel sem v travo, mokro od polnočne rose.

Pozlačena s svetlobo je spala po dolinah in gričih Bela krajina. Razločil sem hiše razsipanih vasi, skritih sredi sadovnjakov, pa kozolce po poljih. V Semiču je bila cerkvena ura. Tudi v hiši je zaškrtnila ura starega očeta. Štel sem: polnoč.

Mamin god, sem se spomnil.

Stopil sem pod okno in skrbno prisluhnil. V hiši so vsi spali.

Ko sem potrkal na šipo, mi je bilo pri duši kot redkokdaj v življenju. Po meni so se krivenčile misli na trenutek, ki se je bližal, pa na komaj minuli včeraj. Prisluhnil sem sam sebi in se slišal, kako pred strmečimi očmi domačih pripovedujem odisejado iz preteklih let. Iz let, ko je dobivalo življenje veliko ceno. Bom znal to življenje dalje vrednotiti? Videl sem tudi, kako me bodo otipavali, če sem res živ, obenem pa odmajevali sebi in meni, kar se je naslednji dan res dogajalo.

Znova sem močneje potrkal po šipi.

Tedaj pa se je začelo na postelji nekaj premikati in zaslišal sem glas. Vedel sem, da se je mama prebudila in prisluhnila trkanju. Nehote sem se umaknil za korak od okna.

Zdajle, še nekaj trenutkov, sem pomislil.

– Slavko?

– Da!

Tako so mi rekli doma in tako mi še dandanes pravijo pri nas starejši ljudje.

Vem, da sem se zbal kakor takrat, ko me je v Buchenwaldu neki esesovec, ki je moral izbirati jetnike za še hujše taborišče in še težje delo, že skoraj potegnil iz vrste za »nebeško komando« (za smrt), pa sem se mu zazdel prešibak. S tistim možakarjem sem potem pozimi nekega dne celó govoril.

– Veš, jaz sem Švaba iz Vojvodine, mi je rekel.

Dal mi je celó košček kruha in cigareto.

– Zdaj pa ne vem, je nadaljeval, kako bi se rešil tega prekletega esesa.

Kaj ti morem, sem si mislil. Tudi jaz ne vem, kako bom živ prišel iz tega pekla.

Pa sem le prišel – in zdaj se mi je tišina, dolga nekaj trenutkov, zdela cela večnost.

Mama je vstala, iskala čevlje in obleko, pa nekajkrat zazehala. Ob svetlobi šibice je še enkrat vprašala:

– Kdo si, človek božji? Povej, si tujec? Če pa si domačin, nas pusti spati.

– Jaz sem, sem ponovil.

Nekaj jo je streslo in nagnila se je ven, vendar je bilo pretemno. Ni še verjela, sem opazil, kar mi je sama pripovedovala nekaj dni pozneje. Po njenem bi moral biti manjši, moj glas pa se ji je zdel preveč moški. Seveda, nekaj let je bilo vmes.

– Me ne poznaš več? Jaz sem, tvoj sin. Pa sin pokojnega očeta Jožeta.

– Ti?

Potem je okno zaprla. Slišal sem, da je šla buditi teto, sestro in starega očeta. Potem so vsi prišli k oknu in se zastrmeli v človeka, ki pravi, da je on.

Razložil sem sestrine besede:

– Je, mama, je!

Oglasila se je teta, ki je bila šivilja in zato bolj natančna. Z enakim plašnim glasom kot prej mama je vprašala:

– Si res naš? Kako pa ti je ime?

Povedal sem isto ime kot prej.

– Kdaj si bil zadnjič doma?

– Pred tremi leti, za božič.

– Koliko nas je pri hiši?

Naštel sem.

– Kako pa, da si prišel ponoči? Od katerih si pobegnil, od belih ali rdečih?

– Nisem pobegnil. Iz nemške internacije se vračam.

Ni razumela. Nemška internacija? Vendar je pozabila še nekaj reči:

– Ne verjamem ti. Vse to o našem si nekje zvedel, pa bi nas rad vlekel za nos. V hišo te bomo spustili, vendar glej!

Okno se je zaprlo, jaz pa sem stekel proti vratom in prijel za kljuko. Odprla so se vrata iz hiše na vežo in zaslišali so se koraki, ki pa niso šli naravnost proti meni, temveč prej do kota, kjer je po navadi ležalo razno orodje. Mama gre odpirat, sem pomislil. Slišal sem, kako je orodje zaropotalo.

Nato je prav ozko odprla vrata. Stal sem tik pred njo.

Boječe me je gledala. Moj Bog... takrat so hodili tam okoli še vsi mogoči ljudje, tudi domačini in sosedje. Drug drugemu so sekali korenine in iztrebljali rodove kakor stare brazilske pragozdove.

– Mama, sem rekel in ji ponudil roko.

Videl sem: prepoznala me je, vendar moje roke še ni prijela. Morda pa sem res skrivač, je pomislila. Pred tedni, tako sem od nekoga slišal pozneje, so prišli tam spodaj v neko vas nekoga ubit. Za nič.

Tedaj pa je stopila predme, me pogledala v oči in mi dala roko. Dahnila je:

– Si res ti? Sam Bog te je prinesel!

To je bil zadnji trenutek dolgoletnega molka.

Objela me je in na licih sem začutil solze. Tudi jaz sem jo objel.

Ko to pišem, imam na hrbtu že šestinšestdeset križev, zraven pa mi je Bog naložil na rame še osem metrskih polen za zimo, na vsako ramo po štiri. Doma, v Semiču, ni od nekdanih domačih nikogar več, da bi se pozimi skupaj grel ob peči.

Se bom pa sam, dokler ne pride tista najhujša zima: večna.

Ljubljana, v septembru 1992

SREČANJA

Bilo je lani. Pred prvim novembrom.

Še kakšen dan ali dva, pa se bomo spet srečali s pokojnimi.

Sèm še eden redkih, ki se spomnijo, da je treba iti na pokopališče in se z rajnimi malo pogovoriti. Vem, s sabo moram vzeti srpico, populiti ščavje in travo z grobov, pa spodrezati korenine trnju, ki se razleze čez spomin. Potem pa še spomin malo očediti, od zunaj in od znotraj.

In ko to postorim, skupaj z davnimi znanci in še živimi prijatelji, krenem malo med grobove na sprehod po večnosti.

Na svidenje nad zvezdami, me s kakšnega obledelega spomenika pozdravi kakšen znanec, na katerega bi drugače že skoraj pozabil. Na svidenje, odvrnem.

Ampak – koliko časa me bo nosil žarek kakšne zvezde na tisto svidenje? Na neko zvezdo, pa še na zvezde nad zvezdami? Bilijardo svetlobnih let? Ne, predaleč bo, preišlujem. Svilen žarek, na katerem bom visel, se bo bržkone prej utrgal, spodletelo mi bo na kakšni polarni zvezdi, ledeni čez in čez, potem pa bom čofnil nazaj na blato jesenskih njiv.

In spet bom pred groba odprtimi vrati, pripravljenimi sleherni trenutek, da se ti ljubeznivo odprejo. In cula, kjer bom imel spravljena slaba in dobra dela, ki naj bi jih razpostavil po mizi večnega sodišča, se bo raztresla kot kurje perje po širnem planetu.

Ne, za zdaj sem še tu pred groba odprtimi vrati.

Kajti: Odprta noč in dan so groba vrata, al' dneva ne pove nobena pratka, sem prebral na zidu grobnice na vogalu pokopališča, kjer počiva še edini preostali graščak iz mojega kraja.

Na božjo njivo odhajam z otepom doma nabranih krizantem v eni roki – in z merkatorjevo polivinilasto vrečko, kjer so sveče, v drugi roki.

Pravijo, da je graščak živel prijetno in gostoljubno. Prijetno, to vem. Tako živi vsak graščak. Zadnji večer pred odhodom v večnost – tako so takrat govorili ljudje – je povabil k sebi na večerjo peščico vaške gospôde.

Na oni svet (prav tako po ljudskem izročilu) je odšel bajè sit. Menda bolj zemeljskega kot nebeškega kruha, čeprav se je vsako nedeljo zjutraj edini v fari pripeljal pred cerkev s kolesljem. Zraven njega je sedela soproga. Otrok ni imel, gnal pa se je, kakor da bo večno živel na zemlji.

Da pa je res živel tudi kot dobitnik, je bilo slišati na dan njegovega pogreba. Njegov mejaš je namreč vpil s hriba:

– Imaš zadosti? Če nimaš, ti dam še jaz nekaj. V zadnji pozdrav mu je še zaklical:

– Lahka ti bodi ilovica naša!

Pa še takole je odmevalo z roba gozda po dolini:

– V naše meje si silil, odkar smo te poznali. Škoda, da ti niso naredili krste iz desk tistih smrek, ki so rastle na našem. Najbrž si z njimi podmazal advokata, da je pričeval namesto tebe.

Kaj moremo: ljudje smo ljudje.

Grobica pa molči: molči kakor kup marmornih vaz, rož in sveč, ki jih nekdo še prinaša graščaku in graščakinji, da bi jima bilo v večnosti lepše. Sam Bog ve, kako jima je.

Ko grem dalje, še kar naprej mislim na oba verza, napisana na graščakovo grobnico. Ne, nobena pratika ne pove, kdaj pride tisti dan. Vse pratike so gluhoneme. Blagor gluhonemim in nepismenim, dodam (za vsakdanjo človeško rabo) k osmim še en blagor. Zanje je edina resnica tisto, kar vidijo okoli sebe. Vsak pismen človek pa lahko vzame v roke stoletno ali tisočletno pratiko in jo prebira tako dolgo, da bodo listi že čisto razcefrani in bo imel bralec žulje že na vseh prstih, toda nikjer ne bo zvedel, kdaj – pa tudi kje piše z mikroskopsko majhnimi črkami o koncu dnevvov in noči. Kaj šele, da bi zaznal točen datum in kraj!

Spominjam se, da stric Matija ni imel pri hiši kakšne pratike s to modrostjo, toda odšel je mirno in brez radovednosti. Povsem mirno.

Da, tu je.

– Dober dan, stric Matija! Grete na šnops?

– Bogdaj!

Sprašujem ga tako, kot sem ga spraševal včasih, ko je prišel od nedeljske maše. Čokat in s palico, pa s stoletnim klobukom na glavi.

– Na šnopček, ponovim.

– Grem, če imaš kaj zelenih v žepu.

Mislil je na ameriške dolarje. Menim, da kar naprej. Pred dolgimi leti je tam delal, pa se mu je še zdaj včasih sanjalo o nekakšnih zelenih rečeh, ki so bile podobne travi. Travi, ki jo je moral po drugi svetovni vojni kositi in voziti s kočevarskih travnikov za nekaj glav živine v hlevu.

– Ne, odvrnem, imam pa par kovačev. Tudi za te kovače se dobi šnops.

Šla sva v edino gostilno, ki je bila po vojni še v pogonu, kot bi rekli Rusi. Ljudje so se gnetli pri šanku, jaz pa sem le dobil tista dva šnopčka, da

sva ju spila in kakšno rekla. Bila sva še v neki stari žlahti. Rodovnikov si kot kakšna grofa nisva dala delati, so pa veje v nenapisanem rodovniku še kar dobro rastle dalje na istem košatem drevesu.

Neke nedelje pa strica Matija po maši ni nihče več videl. Pripovedovali so, da je tisto jutro odšel v cerkev, pa da ga je po poti nehote povozil kolesar in mu zlomil kolk.

Čez kakšen mesec so pripeljali strica Matija iz bolnišnice domov v krsti. Hodili smo ga kropit in se z očmi začudeno spraševali: ali si ni zlomil kolka? Videli smo namreč, da neki znanstveniki niso pregledali, kako in zakaj si je zlomil kolk, ampak so mu odprli glavo. Verjetno zato, da bi se naučili iz nje malo več ameriške modrosti, saj so vsi po vrsti strumno čakali pred nekimi svetovnimi akademijami znanosti, da bi se vanje čimprej pridrenjali. Znali pa so komaj curniti jod na rano.

Videli smo, da bi stric Matija z napol odprtimi usti hotel še nekaj povedati, morda tudi kaj o znanosti, pa so mu jih zamašili z vato, češ: še ti lahkó kaj čvekneš proti nam, modrijanom! Potem pa adijo naše kariere in potovanja po svetu z zelenimi dolarčki.

Ubogi stric Matija!

Ko se s stricem Matijem še zmeraj nekaj pogovarjam v krčmi ob šnopčku, me nehote zanese na rob pokopališča, ki je bil nekoč ograjen kot sramota za faro. V tistem kotu so pokopavali brezverce, samomorilce in podobne izobčence. Zdaj so tisti grobovi že zdavnaj prekopani, zemlja je posvečena, ograjo pa je nekdo pozimi pokuril v štedilniku.

– Kje ste, medvedje in volkovi, zavijam kot volk v lastno notranjost, da me ne bi kdo slišal.

Naenkrat pa zaslišim odgovor: prah ne zna odgovarjati pred policijo.

Menda sta reš imeli dve družini priimka Volk in Medved, živeli pa sta bogvedi kdaj že. Vsekakor pred prvo svetovno vojno, saj so še ljudje v mojih letih vedeli marsikaj povedati o njih. Da so živeli v nekakšnih kočah, podobnih medvedjim brlogom tam gori v hribu pod gozdom, pa da so včasih dneve kar prespali, ponoči pa so se kakor ptiči razleteli vsak na svojo stran.

Nekega večera je menda prišel eden od Volkov ali Medvedov v vaško gostilno in bil že precej okajen, ko sta stopila noter tudi dva orožnika najboljšega cesarja na svetu Franca Jožefa, kot je imel navado reči moj stari oče. (Veš, takrat smo imeli zlatnike, mi je pripovedoval.) Orožniki so imeli menda – jaz nikoli nisem videl nobenega, ker še nisem bil na svetu – na glavah klobuke ali kape z nekakšnim kurjim ali petelinjim perjem. Orožnika sta obesila pokrivali na klin in si naročila pijačo.

Pa je tisti Medved ali Volk v objestnosti vzel eno od obeh pokrival, si ga poveznil na glavo in na vljudno željo orožnikov, naj ga obesi nazaj, odgovarjal z: jok!

– Daj pokrivalo nazaj!

- Ne!
- Daj ga!
- Ne!
- Te bova odgnala v lisicah!
- Pa odpeljala na sodnijo, če ga ne daš.
- Sta pripaljena?

To je trajalo tako dolgo, dokler nista orožnika (Poljaki pravijo orožniku gospod oblast) poklicala tistega Volka ali Medveda, naj stopi na cesto. Tam se je bajè tisti pokeraš, ki je igral za svoje lastno življenje s samo smrtjo, tako izzivajoče postavil pred bajonet, nasajen na puško, da je bajonet kar sam od sebe švignil v njegov trebuh...

Nastal je škandal, ki pa se je kmalu spremenil v turistični lov na Medvede in Volkove. Od vsake hiše so jih podili kot divje zveri nazaj v njihove brloge pod gozdom, dokler niso izumrli. Od žalosti, pa tudi od revščine in lakote. Brloge so jim zasuli hudourniki, kosti pa je sprejela dobrotna zemlja. Vseh ne ravno za tisto ograjo, kajti ograja je bila neusmiljena kot srednjeveški rabelj.

Po katerih goščavah se sprehajate zdaj, nočni medvedje in volkovi? jih sprašujem. Vidite kje izza dreves kakšno luč? Zdaj se vam je ni treba več bati, kajti dandanes – pravijo tovariši – je napočil nov čas in stari svet se je bajè razklal. (Jaz v Semiču nisem videl še nobene razpoke). Če pa vi vidite kakšno, pridite iz nje. Na večerjo boste šli na moje stroške.

Še enega bi rad danes povabil na pečenko, pokojnega enooklega Ivana. Tu je. In na skromnem spomeniku je vklesano: Ustreljen leta 43.

- Dober dan!
- Bogdaj!
- Kako je?
- Nemško kroglo imam še zdaj nekje med rebri. Čutim jo, kako se sprehaja med njimi. Pa zebe me. Še od prve svetovne vojne me kar naprej zebe. Tudi ko sem šel včasih k vam pred božičem klat prašiča, me je zeblo kot v galicijskih strelskih jarkih.

– Vem, tam si izgubil eno oko, ne vem pa več, katero.

Toda s tistim edinim je streljal okrog bistro kot orel, ko je žagal bukve in vozil drva, z eno kravo in z enim volom. Tudi nam.

– Zakaj so te pa ustrelili, Ivan? Saj si bil dober kot kruh. Priskočil si sosedom na pomoč v revščini, kadar si mogel. Čeprav si bil sam reven kakor cerkvena miš. Vem, da je tvoj oče ovdoval – pred pogrebom sem mu nesel križ – in potem se je drugič poročil. Tebi pa je dal neko kajžo. S komolci si odganjal od družine revščino, financarje in vse druge nadloge.

Zakaj so te ustrelili?

Čutim: slisal je.

– Ne vem, zakaj. Za nič. Golobradi nemški oficirček me je v jeseni triinštiridesetega leta odvedel za skedenj, pomeril vame in počil. Najbrž so

mu že kot ščenetu doma kupovali orožje za igranje. Potem pa je kmalu dobil pravo. Strašno rad je streljal. Za hec, se mi zdi.

Tako!

Ivanovo stekleno oko pa še zmeraj bistro opazuje iz zemlje, kaj počnejo ljudje tu spodaj in tam zgoraj. In roti Boga, naj izpuli fantičem iz rok orožje, da se ne bodo šli šale z lastnimi življenji. In še v grobu skrbi za svojo družino, za ženo in za sina, ki je mladoleten podedoval za njim tiste kamenite grive in vinograde, poleg tega pa skrbel še za kup otrok. Tistega, ki zdaj tam gospodari, ne poznam več: premlad je.

– Zbogom, Ivan, se poslovim, tudi v imenu naših, ki so si sosedje še tu, čisto blizu, kakor da bi hoteli drug drugega spet prositi za pomoč.

— — —

– Pa ti, ljubimec?

– Marš, mulc! Kaj me motiš?

– Res sem mulc in te motim, pa bi te vseeno rad nekaj vprašal. Te kdaj obiše tista ženska, ki si ji odpodil moža od hiše? Z njim je imela pet otrok, povrh pa še enega s tabo. Veš, ljubimec, kje je tista ženska zdaj? Eden od sinov te je potem štihtil. Sodnija, polna raznih znanstvenikov, pa je staknila modre glave in ugotovila, da je človeško življenje vredno toliko kakor življenje čmrlja. Fant je dobil tri mesece.

– No, kje je zdaj tista ženska?

– V tako imenovanem domu upokoјencev. Tvoja hči jo je dala vanj, češ: Mama, kako strašno lepó, ojoj, kako lepó se ti bo tam godilo na stara leta! Veš, jaz moram hoditi v službo, pa nimam časa. Pa po sestankih, saj veš, a ne?

– Še vedno hodite na sestanke?

– Eni že, posebno zvečer. Z direktorji.

– Pa misliš, ljubček, da se tvoji ženski res godi kot v raju?

– Kako pa?

– Snažilke, mlade frklje, ki jim stara ženska hodi na živce, ji po bosansko psujejo mater. Slabó so plačane, pa sanjajo o šefih in šeficah. In šefice res so. Kar tam reče snažilka, velja več, kot da bi tisto reč zapovedal sam minister.

Bajè je šla tvoja ženska nekoč k zdravnici v domu prosit, naj ji da kakšno zdravilo, da jo bodo laže nosile onemogle noge. Pa veš, kaj ji je rekla dohtarca? Ja, gospa, ji je rekla, za vas pa je edino in najboljšè zdravilo to, da čimveč hodite in se gibljete na svežem zraku. Da telovadite! Pa na sprehode hodíte, vsak dan najmanj po dve uri.

– Tako?

– Da!

– Veš, neki sostanovalec tistega doma, ki v njem tudi uživa blagodatí starih let, je nekega dne rekel zdravnici:

– Gospa, zelo rad bi vas nekaj vprašal.

– Kar dajte.

– Rad bi poznal tistega profesorja, ki je prav vam dal dohtarsko diplomo.

– Zakaj?

– Zato, ker ste tako neskončno pametni!

Slišim, da se možakar pod rušo smeje.

– Kaj pa je tu smešno?

– Nisem vedel, da bodo na svetu še bolj butasti ljudje, kakor sem bil jaz.

Tam, malo naprej, so spet neki sosedomi. Njihovi otroci in otroci iz sosednjih hiš smo se včasih skupaj igrali do upehanosti. Posebno pozimi, ko smo se sankali po kameniti poti od naše hiše navzdol.

Njihovi potomci ali potomci potomcev nas skoraj ne poznajo več. Mutasti hodijo tam mimo. Nekega dne mi je eden od njih pomežiknil v pozdrav z levim očesom. Jaz pa z desnim.

Adijo, mare nostro!

Pa stari Nace!

Vem, da je imel v ustih še en sam zob, toda obe roki močni kakor medved. Dobrodušni medved, kakršnega gledajo otroci v risankah. Kadar me je kje srečal, mi je z obema rokama tako močno stisnil desnico, da me je zbolelo. Enako kakor svojemu sinu. Zadnjič v življenju sva se srečala, ko je prisopihal na neko žeganje. Spet: širok nasmeh, en zob, medvedji roki. Zadnjič, preden nista tudi ti dve, od dela trdi roki, omahnili. In tam v gori je njegova zidanica. Pravijo, da je pod stara leta vsak dan hodil tja gor sanjat, menda o pokojni ženi, ki jo je imel rad. S sabo je vzel kos kruha, ga razmočil v vinu in počasi žvečil. Kakor da bi se vsak dan sam obhajal.

Konec je mojega kratkega sprehoda po večnosti.

Odhajam. Kmalu bo dan vseh svetnikov. In v zboru jih bomo slišali peti: Presrečni dom nad zvezdami, kjer bivajo vsi blaženi!

Donelo bo, da jih bodo slišali oni tam zgoraj in mi tu spodaj. Kakor da bi vsi zvonovi pri vseh podružnicah po občirni fari vabili na neko poslednje žeganje.

Brez lectovih src in brez otroških strojnic, ki jih bodo imeli ti otroci kmalu že do vratu.

Ko namreč kramarji z orožjem odidejo z žeganja, ostane okoli cerkve mežnarju le delo: pobrati mora plastične otroške revolverje, pločevinaste konzervne piksne (ki so jih tudi odkrili neki kolumbovski znanstveniki) in druge smeti. Pa se mežnar od jeze tudi priduša, da bo prihodnje leto dobil nekje veliko desko in jo pribil na prvo najvišje drevo. Na njej bo pisalo:

KRAMARJEM IN ZNANSTVENIKOM DOSTOP PREPOVEDAN!